

kerültek elő dunántúli import edények töredékei, fényes fekete, karcolt vonaldíszes, kottafejes díszítésű töredékek.

A lelőhely legsűrűbb részén, különösen a 79+880–79+900 km-szelvények közötti szakaszon a jelenségek egymáshoz való helyzete alapján három időbeli periódust különítettünk el, ezt a megfigyelésünket a kerámialeletek is alátámasztják. Néhány gödör az AVK klasszikus időszakához tartozik, a telep nagy része a szakálhádi kultúra korai időszakához sorolható, néhány jelenség átnyúlik a későbbi, klasszikus szakálhádi időszakba is.

A leletanyag a ceglédi Kossuth Múzeumba került.

Munkatársak: dr. Ecsedy István, Zimborán Gábor régész, Baranya Tamás technikus.

KOVÁCS ÁGNES – RAJNA ANDRÁS

7. Abony, Tatárhányás-dűlő

(Pest megye) Sza

A 4. sz. főút Abonyt elkerülő nyomvonalának kutatása során megelőző feltárást végeztünk a dűlő területére eső 39. számú lelőhelyen. 2004. május 20. és június 10. között a 84+715–730 km-nél levő földútkeresztezés déli részén és a jobboldali földút területén, a 84+610–715 km és a 84+730–810 km-szelvényben folytattuk és befejeztük a 2003-ban megkezdett munkát.

A feltárt 1896 m² területen 13 objektum: 11 gödör, egy körárok és egy sírfolt rajzolódott ki. A gödrök általában kerek alakú, méhkas vagy ívelten szűkülő falú, egyenes aljú vermek, melyek betöltéséből állatcsont, illetve néhány darab gyorskorongolt, szürke vagy téglaszínű edénytöredék, továbbá néhány darab kézzel formált cserép került elő.

A lehumuszolt felület keleti részén jelentkezett a 9,08×9,2 m átmérőjű, DK-i irányba nyitott körárok, melynek közepére egy DK-ÉNy tájolású sírgödört ástak. A szabályos, lekerekített sarkú, téglalap alakú sírban nyújtott helyzetben, hátára fektetett fiatal férfi bolygatott vázát bontottuk ki. A sír kevert betöltéséből, másodlagos helyzetből vaskéstöredék, ezüst Crispina denarius (177–192) és egy pont-kör díszítésű bronz szíjvég került elő. A váz jobb kulcsontján erősen korrodálódott vasfibulát, a bal combcsont belső, felső vége mellett bronz övcsatot, a jobb combcsont alsó, belső vége mellett vas övcsatot és a bokacsontok között egy téglaszínű, enyhén bikónikus testű, talpgyűrűs, 5,5 cm magas poharat találtunk. A sírt a Kr. u. 2. századra, a telepobjektumokat a leletanyag alapján a 3–4. századra keltezzük.

A leletanyag a ceglédi Kossuth Múzeumba került.

Munkatárs: Farkas Ildikó ásatási technikus.

GULYÁS GYÖNGYI

8. Abony, Turjányos-dűlő

(Pest megye) R, Sza

2004. szeptember 13. és november 12. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a korábban már feltárt bányafelületről É-i irányban megnyitott területen.

A lelőhely a Füzes-ér egykori meanderének É-i partján, enyhén kiemelkedő, félszigetszerű területen fekszik, mintegy 88–89 m tengerszint feletti magasságon. A régészeti jelenségek eloszlása főként a megnyitott felület Ny-i, D-i és szórványosan a K-i területén elhelyezkedő, laza szerkezetű, viszonylag rövid ideig lakott településre utalt. A feltárt régészeti objektumok legtöbbször beásás, gödör, melyekből sok esetben csak legalsó részük maradt meg. Az időnként rendkívül nagy felületű, bizonyosan többször megújított hulladékgödrök szolgáltatják a leletanyag döntő részét. Ezekon kívül megfigyeltünk nagyméretű, növényi lenyomatos tapasztásdarabokkal teli gödröket, valamint két olyan objektumot, melyeknek alján összetört állapotban, majdnem teljes, kiegészíthető edények feküdtek. Említést érdemel a felület K-i részén feltárt szarmata férfi sírja, melyből vasfibula, vascsat és kés került elő. A régészeti leletanyag, az utóbbi objektumot kivéve, egységesen a késő rézkorba sorolható. A gödrök betöltéséből viszonylag nagy mennyiségű kerámia-töredék mellett pattintott, illetve csiszolt kőeszközök, valamint csonteszközök is előkerültek. A nagyszámú állatcsont, főként szarvasmarha-csontok intenzív állattartásra utalnak. Ritkán egy-egy emberi maradvány – két koponya és néhány vázcsont – is előfordult az objektumok leletanyagában. A gödrökből nagy számban előkerült leégett agyag házfaltapasztások, illetve kemencék sütőfelületeinek töredékei ugyanakkor egykori felszíni épületekre utalnak, ezek nyomai azonban a jelenlegi humuszolt felszínen már nem figyelhetők meg.

A település az előkerült kerámialeletek stílusjegyei alapján a késő rézkor kialakuló szakaszával, a régészeti kutatás által Cernavoda III. – Protoboleráz horizont néven elkülönített kulturális egységgel hozható összefüggésbe (Kr. e. 3700–3500).

A kerámia viszonylag jó minőségű, gyakran fényezett felületű, csak néhány esetben díszített beböködött pontsorokkal, vagy bekarcolt vonaldíszekkel. Előkerült egy-két vörös festésű töredék is. A legkedveltebb edényformák az ívelten kihajtó peremű, tört profilú, gyakran függőlegesen átfúrt bütyökkel ellátott tálak, illetve a vékony falú, nyomott gömbös testű, általában szalagfüles korsók, bögrék. A függőlegesen az edény falába fúrt, úgynevezett „szubkután fül” típusa is nagy számban került elő. A viszonylag finom kidolgozású edények mellett a vastagabb falú, gyakran durvított felületű fazekak, illetve nagyméretű tárolóedények töredékei is előfordulnak. A külső kulturális kapcsolatrendszerek vizsgálata szempontjából különösen fontosak a lelőhelyen eddig előkerült, kivágott háromszögekkel álló geometrikus mintájú, illetve úgynevezett tűzdelt barázdás díszű, fehér mészbetétes edénytöredékek, melyek nagy valószínűséggel nem helyi készítmények, formakörük a Dunántúl területe felé mutat. A feltárt csont-, illetve kőeszközök viszonylag kevés, ám annál karakteresebb típusba sorolhatók. A csonteszközök közt főként laposra csiszolt véső, esetleg spa-

tulaszerű eszközök, a pattintott kőeszközök között pedig gyakran sarlóbetétként alkalmazott, sok esetben retusált pengék találhatók. Ez utóbbiak nyersanyaga az Északi-középhegység területén sokfelé előforduló hidrokvarcit, ritkábban obszidián. A csiszolt kőeszközök közt őrlő- és dörzskövek egyaránt előfordulnak, meglepő viszont a kőbalták szinte teljes hiánya.

MARTON TIBOR – HANSEL BALÁZS

9. Abony határa

(Pest megye) R, B, Sza, Á

Az abonyi téglagyárhoz tartozó agyagbánya bővítését megelőzően végeztünk terepbejárást 2004. október 13–29. között.

Dohányos-dűlő: (Abony 68.) A ma már kiszáradt Dohányos-ér É-i végének Ny-i partján, a törteli műút és az érmeder közötti szántón néhány őskori és szarmata edénytöredéket találtunk. A lelőhely esetleg összefügghet a Ny-ra és DNy-ra talált szarmata, illetve őskori és szarmata lelőhelyekkel.

(Abony 69.) A Dohányos-ér É-i végétől K-re, az egykori ér déli partján őskori (bronzkor?) és szarmata-késő szarmata települést regisztráltunk. Őskori leletanyag a lelőhely ÉNy-i, É-i részén, a lelőhely déli részén csak szarmata anyag került elő. A lelőhely K-i kiterjedése nem egyértelmű.

Lenge-nádas-dűlő: (Abony 72.) A jelenlegi bányatelektől délre, a Füzes-ér déli partján levő humuszos magaslaton kevés őskori, szarmata és Árpád-kori edénytöredéket találtunk a gazos tarlón. A lelőhely kiterjedése bizonytalan.

Turjányos-dűlő: (Abony 67.) A jelenlegi agyagbányától 500–1000-m-re Ny-ra, a Füzes-ér természetes (csatornázott) medrének déli partján húzódó, humuszos talajú magaslaton késő rézkori–korai bronzkori és szarmata–késő szarmata település található. A lelőhely DK-i kiterjedését fedett parcellákon nem lehetett meghatározni.

(Abony 70.) A Füzes-ér DNy-i partján, a jelenlegi bányatelek Ny-i sarkától D-re levő gazos-szemetes szántón néhány őskori edénytöredéket találtunk. A lelőhely kiterjedése tisztázatlan.

Munkatársak: dr. Ecsedy István, Gulyás Gyöngyi, Kalácska Róbert, Kovács Ágnes, Rajna András, Zimborán Gábor régészek és Bartucz L. Jánosné, Matusz Andrea, Szabó Gergely ásatási technikusok.

DINNYÉS ISTVÁN

10. Alacska, református templom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő

A régészeti és a falkutatás az alacscai református templom É-i vége alatt egy igen kicsi alapterületű, egyhajós, patkós szentélyzáródású, téglából épített templomocská maradványait hozta napvilágra. A hajó belmérete 590×435-cm, a szentély belső sugara 172 cm. A közép-

kori templomból ma már csak az egykor bizonyosan síkmennyezetes hajó É-i és K-i fala áll, ez utóbbi a félköríves diadalívvel együtt.

Annak ellenére, hogy a falu 1280 körül már létezett, a most feltárt épület a középkori írott forrásokban egyáltalán nem szerepel. Ez magyarázható azzal, hogy a templomnak nem volt plébániajoga, kezdetben csupán kápolna volt. Sajnos a kutatás során semmiféle korhatározó leletanyag, vagy építészeti részlet nem került elő, így a templom első periódusának korhoz kötése igen nehéz feladat. Alaprajzának számos párhuzama ismert az ország egész területéről, ezek alapján valószínűsíthető, hogy a 13. században épült fel. Még a középkor folyamán sekrestyét toldottak a hajó É-i oldalához. Ennek építőanyaga már kő volt. Sajnos a sekrestye építésének ideje sem határozható meg pontosan. Az ugyanakkor készített élszedett, félköríves záradékú sekrestyeajtó részletei pontos korhatározást nem tesznek lehetővé, de inkább a középkor vége látszik valószínűnek. Ekkor készülhetett az É-i hajófal K-i végén volt szentségtartó is, ebből azonban semmi sem maradt meg. A jelek szerint egyszerű, keretezés nélküli fülke volt. Vélhető, hogy a templom az újkor elején – bizonyára a hódoltság időszakában – súlyosan megrongálódott, D-i és Ny-i fala talán teljesen kidőlt. Az újjáépítés során déli falát kőből építették újjá, az eredeti nyomvonalától valamivel délebbre. A Ny-i oldalon az épületet némileg meghosszabbították, s Ny-i végén félköríves záradékú részt alakítottak ki. Ugyanekkor a hajó Ny-i harmadába dongaboltozatot építettek. Az újjáépítés idején a templom már bizonyosan a protestánsok kezén volt, valószínű, hogy a Ny-i, félköríves záradék kialakítását az új liturgiának megfelelő centrális belső tér igénye indokolta. A helyreállításakor a sekrestye bizonyosan nem épült újjá, befalazták a sekrestyeajtót és a szentségtartó fülkét is. Alighanem ekkor emelték az egykori sekrestye belső tere helyén volt, illetve a szentély DK-i, külső oldalához támaszkodó, mára már visszabontott támpilléreket is. A helyreállítás idejére nézve talán a belsőben talált virágos kifestés csekély maradványai adhatnak támpontot: ezek a 17. század elejére utalnak.

1771-ben a templomot jelentős mértékben kibővítették déli irányban, ezzel az épület tengelyének iránya is megváltozott. A hajó Ny-i harmadát fedő dongaboltozatot ekkor mindenképpen el kellett bontani, de ekkor bonthatták le a Ny-i, íves részt is. A bejárat az új Ny-i fal tengelyében kapott helyet. Az egész épületet jócskán megemelték, és festett famennyezetet helyeztek el benne. 1796-ban újra megtoldották D felé a templomot. Ekkor épült a déli oldalon álló torony is. A toldás következtében a Ny-i fal tengelye is eltolódott, ezért a korábbiól D-re új kaput vágtak, mely elé előcsarnok került. Ugyanekkor kiegészítették a festett famennyezetet is. Végül, 1934-ben – sajnos – lebontották a templom mindaddig megmaradt középkori szentélyét.

SIMON ZOLTÁN